

UNIVERSITET-BIZNES HAMKORLIGINI RIVOJLANTIRISH ORQALI INNOVATSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Badiev Baxtinur Baxodir o'g'li

University of Business and Science
mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Maqolada oliy ta'lim muassasalari va biznes subyektlari o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish orqali innovatsion faoliyat samaradorligini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari tadqiq etilgan. Zamonaviy bilim iqtisodiyoti sharoitida universitetlarning faqat ta'lim va ilmiy tadqiqot bilan cheklanib qolmasdan, ilmiy natijalarni ishlab chiqarish va xizmatlar sohasiga transfer qilish, startaplarni qo'llab-quvvatlash, intellektual mulk obyektlarini tijoratlashtirish hamda biznesning texnologik muammolarini hal etishda faol ishtirok etishi zarurligi asoslangan. Tadqiqot natijasida universitet-biznes hamkorligining integral modeli va uning samaradorligini baholash ko'rsatkichlari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, universitet-biznes hamkorligi, innovatsiya, innovatsion faoliyat, texnologiyalar transferi, tijoratlashtirish, startap, spin-off, innovatsion ekotizim, ilmiy tadqiqot, biznes.

Аннотация

В статье исследованы организационно-экономические механизмы повышения эффективности инновационной деятельности посредством развития сотрудничества между учреждениями высшего образования и субъектами бизнеса. В условиях современной экономики знаний обоснована необходимость активного участия университетов не только в образовательной и научно-исследовательской деятельности, но и в трансфере научных результатов в сферу производства и услуг, поддержке стартапов, коммерциализации объектов интеллектуальной собственности, а также решении технологических проблем бизнеса. В результате исследования предложена интегральная модель взаимодействия «университет-бизнес» и система показателей оценки её эффективности.

Ключевые слова: высшее образование, сотрудничество университет-бизнес, инновации, инновационная деятельность, трансфер технологий, коммерциализация, стартап, спин-офф, инновационная экосистема, научные исследования, бизнес.

Abstract

The article examines organizational and economic mechanisms for improving the efficiency of innovation activities through the development of cooperation between higher education institutions and business entities. In the context of the modern knowledge economy, the study substantiates the need for universities to go beyond education and research by actively transferring scientific results to the production and service sectors, supporting startups, commercializing intellectual property, and addressing the technological challenges of businesses. As a result of the study, an

integrated university-business cooperation model and a set of indicators for assessing its effectiveness are proposed.

Keywords: higher education, university-business cooperation, innovation, innovation activity, technology transfer, commercialization, startup, spin-off, innovation ecosystem, research, business.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida raqobatbardoshlik tobora ko‘proq tabiiy resurslar yoki arzon mehnat resurslari bilan emas, balki bilim, texnologiya, innovatsiya va inson kapitali bilan belgilanmoqda. Bu jarayon oliy ta‘lim muassasalarining iqtisodiy tizimdagi o‘rnini qayta ko‘rib chiqishni talab qilmoqda. An‘anaviy yondashuvda universitetning asosiy vazifalari ta‘lim berish va ilmiy tadqiqotlar olib borishdan iborat bo‘lgan. Zamonaviy bilim iqtisodiyotida esa ushbu ikki vazifaga uchinchi muhim yo‘nalish - ilmiy natijalarni iqtisodiyotga joriy etish va tijoratlashtirish vazifasi qo‘shilmoqda.

Universitet tomonidan yaratilgan yangi texnologiya, dasturiy mahsulot, usul, material yoki xizmat bozorda o‘z o‘rnini topgandagina uning innovatsion va iqtisodiy ahamiyati to‘liq namoyon bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan universitet-biznes hamkorligi ilmiy natijalarni amaliy faoliyatga olib chiqishning muhim mexanizmi hisoblanadi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD) tadqiqotlarida ham oliy ta‘lim va biznes o‘rtasidagi hamkorlik ilmiy bilimlarni iqtisodiyotga tarqatish, innovatsiya jarayonlarini kuchaytirish va ilmiy natijalarni amaliyotga tatbiq etishning muhim vositasi sifatida qaraladi. Universitet-sanoat hamkorligining asosiy shakllari qatoriga qo‘shma tadqiqotlar, patentlash, akademik spin-off kompaniyalar, texnologiyalar transferi va boshqa bilim almashinuvi mexanizmlari kiritiladi.

Bugungi kunda bilimlarga asoslangan iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, texnologik o‘zgarishlarning tezlashishi va raqobat muhitining kuchayishi oliy ta‘lim muassasalaridan ta‘lim berish va ilmiy tadqiqotlar olib borish bilan bir qatorda, ilmiy natijalarni real iqtisodiyot ehtiyojlari bilan uyg‘unlashtirishni talab etmoqda. Ayniqsa, ilmiy ishlanmalarni amaliyotga joriy etish, texnologiyalar transferini kuchaytirish, intellektual mulk obyektlarini tijoratlashtirish va innovatsion startaplarni rivojlantirishda universitetlar hamda biznes subyektlari o‘rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Ko‘p hollarda oliy ta‘lim muassasalarida yaratilayotgan ilmiy ishlanmalarning biznes ehtiyojlari bilan yetarlicha muvofiqlashtirilmagani, ilmiy natijalarni tijoratlashtirish mexanizmlarining samaradorligi pastligi, texnologiyalar transferi bo‘yicha institutsional mexanizmlarning to‘liq shakllanmagani hamda biznes subyektlarining ilmiy-tadqiqot jarayonlariga jalb etilishi yetarli darajada emasligi kuzatilmoqda. Mazkur holat universitetlarning innovatsion salohiyatidan to‘liq foydalanish va ilmiy natijalarning iqtisodiy samaradorligini oshirishga to‘sqinlik qilmoqda.

ADABIYOTLAR SHARHI

Universitet va biznes hamkorligi masalasi soʻnggi oʻn yilliklarda innovatsion iqtisodiyot nazariyasining muhim yoʻnalishlaridan biriga aylandi. Koʻplab tadqiqotlarida davlat, sanoat va oliy taʼlim muassasalarining bilim iqtisodiyotidagi oʻzaro hamkorligini ifodalovchi konsepsiya sifatida keltirilgan.

R.Ribnitsek va R.Kyonigsgruber tomonidan universitet-sanoat hamkorligi boʻyicha olib borilgan tizimli adabiyotlar tahlilida hamkorlikning muvaffaqiyatiga taʼsir etuvchi omillar tizimlashtirilgan. Mualliflar innovatsiyaga boʻlgan ehtiyoj va ilmiy bilimlarni tijoratlashtirishga intilish universitet-biznes hamkorligiga qiziqishni kuchaytirganini taʼkidlaydi [1]. H.Mun, B.J.Mariadoss va J.L.Jonson tadqiqotida universitetlar tomonidan koʻrsatiladigan ayrim faoliyat turlari korxonalarning innovatsion natijalariga ijobiy taʼsir qilishi aniqlangan. Mualliflar, ayniqsa, muammoni birgalikda hal qilish va inson kapitaliga asoslangan hamkorlik shakllarining ahamiyatini taʼkidlaydi [2]. M.H.Xuang va D.Z.Chen universitet-sanoat hamkorligi muhiti va akademik innovatsion faoliyat samaradorligi oʻrtasidagi bogʻliqlikni tadqiq qilgan. Ularning tadqiqotida rasmiy universitet-biznes hamkorligi mexanizmlari va innovatsion muhit akademik innovatsiya natijalarini yaxshilashda muhim omillar sifatida koʻrsatilgan [3].

Oʻz navbatida K.R.Oʻstergord va I.Drayer tadqiqotida universitet bilan barqaror hamkorlik qiluvchi korxonalarda hamkorlik salohiyati va ochiq innovatsiya jarayonlarining ahamiyati yuqori ekanini koʻrsatilgan. Tadqiqotda 2600 dan ortiq korxona maʼlumotlari tahlil qilingan va universitet bilan uzoq muddatli hamkorlikning muhim omillari aniqlangan [4]. A.Bertoletti va G.Jounz universitet-sanoat hamkorligining samaradorligini baholash masalasini oʻrganib, hamkorlik natijalarini baholash davlat tomonidan innovatsiyalarga yoʻnaltirilayotgan resurslarning qaytimini aniqlash nuqtai nazaridan muhim ekanini taʼkidlaydi [5].

OECDning universitet-sanoat hamkorligiga bagʻishlangan tadqiqotida bilim almashinuvining bir nechta kanallari ajratib koʻrsatilgan: qoʻshma ilmiy-tadqiqot ishlari; qoʻshma patentlash; akademik spin-off kompaniyalar; texnologiyalar transferi; maslahat xizmatlari; kadrlar tayyorlash; talabalar amaliyoti; universitet infratuzilmasidan biznes tomonidan foydalanish. Ushbu mexanizmlar universitetda yaratilgan bilimning iqtisodiyotga kirib borishini taʼminlaydi [6].

Mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni koʻrsatadiki, universitet-biznes hamkorligi samaradorligini faqat hamkorlik shartnomalari yoki memorandumlari soni bilan baholash yetarli emas. Samaradorlikni “ilmiy natija → texnologiya, innovatsion mahsulot, bozor, iqtisodiy samara” zanjiri asosida baholash maqsadga muvofiq.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda universitet-biznes hamkorligining innovatsion faoliyat samaradorligiga taʼsirini oʻrganish uchun majmualiy metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tizimli yondashuv asosida universitet-biznes hamkorligi bir-biri bilan bogʻliq elementlardan iborat tizim sifatida qaraldi. Institutsional tahlil asosida universitet, korxona va davlat oʻrtasidagi huquqiy, tashkiliy va moliyaviy

munosabatlar o'rganildi. Qiyosiy tahlil tadqiqotda xorijiy universitet-biznes hamkorligi modellari bilan O'zbekiston amaliyotini taqqoslash imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonda so'nggi yillarda universitetlar va biznes o'rtasidagi hamkorlikni institutsional jihatdan kuchaytirish bo'yicha muhim qadamlar tashlanmoqda. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar tizimida universitetlar, ilmiy markazlar va sanoat o'rtasidagi integratsiyani rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Innovatsion rivojlanish agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda davlat ilmiy dasturlari doirasida 323 ta loyiha 577,1 mlrd. so'm miqdorida moliyalashtirilgan.¹ Bu ilmiy tadqiqotlarni resurs bilan ta'minlash uchun muhim baza yaratilganini ko'rsatadi. Biroq innovatsion faoliyatning yakuniy samarasi mablag' miqdori bilan emas, balki ushbu mablag'lar hisobiga yaratilgan natijalarning iqtisodiyotga joriy qilinishi bilan belgilanadi. Xususan, 2025-yilda tijoratlashtirish loyihalari natijasida 51,83 mlrd. so'mlik innovatsion mahsulot va xizmatlar sotilgan.

Universitet va biznes o'rtasidagi hamkorlikni beshta asosiy yo'nalishga ajratish maqsadga muvofiq. Shulardan biri qo'shma ilmiy-tadqiqotlarni tashkil etish bo'lib, bunda korxona o'zining aniq texnologik yoki iqtisodiy muammosini universitet oldiga qo'yadi va uni hal etish uchun universitetning ilmiy salohiyati, laboratoriya bazasi hamda tadqiqot imkoniyatlaridan foydalaniladi. Natijada korxona ehtiyoji asosida ilmiy tadqiqotlar olib borilib, amaliy yechim ishlab chiqiladi va olingan natijalar ishlab chiqarish jarayoniga joriy etiladi. Bunday hamkorlik mexanizmi "korxona muammosi, universitet laboratoriyasi, ilmiy tadqiqot, amaliy yechim, ishlab chiqarish" zanjiri asosida shakllanib, universitetning ilmiy salohiyatini biznesning real ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish hamda ilmiy ishlanmalarning amaliy va iqtisodiy samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Universitetda yaratilgan texnologiya va ilmiy ishlanmalarni amaliyotga joriy etishda texnologiyalar transferi muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda universitet tomonidan ishlab chiqilgan yangi texnologiya, usul yoki innovatsion ishlanma korxonaga litsenziya, shartnoma yoki boshqa huquqiy mexanizmlar asosida o'tkaziladi. Mazkur jarayon universitetda yaratilgan ilmiy natijalarning real iqtisodiyotda qo'llanilishi, ishlab chiqarish jarayonlarining takomillashtirilishi va innovatsion mahsulotlar yaratilishini ta'minlaydi. O'zbekistonda ham texnologiyalar transferi ilmiy ishlanmalarni amaliyotga joriy etish va ularning iqtisodiy qiymatini oshirishning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Universitetlarda texnologiyalar transferi mexanizmlarini takomillashtirish, biznes subyektlarining innovatsion ishlanmalarga bo'lgan ehtiyojini muntazam o'rganish va ilmiy natijalarni potensial iste'molchilar bilan bog'lash universitet-biznes hamkorligining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Universitet olimlari tomonidan yaratilgan texnologiya yoki intellektual mulk obyekti asosida alohida tijorat tashkilotini tashkil etish ham universitet-biznes hamkorligining samarali shakllaridan biri hisoblanadi. Bunda ilmiy tadqiqot natijasida

¹ Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги маълумотлари.

yaratilgan texnologiya yoki intellektual mulk obyekti mustaqil tijorat faoliyatiga asos bo'lib, uning negizida spin-off korxona tashkil etiladi. Mazkur yondashuv orqali universitetda yaratilgan ilmiy natijalar bozor talablari asosida rivojlantirilib, innovatsion mahsulot yoki xizmatga aylantiriladi. Natijada "universitet, ilmiy natija, intellektual mulk, spin-off, bozor" zanjiri shakllanib, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish, qo'shimcha investitsiyalarni jalb qilish, yangi ish o'rinlarini yaratish va universitetning innovatsion faoliyatidan iqtisodiy samara olish imkoniyatlari kengayadi.

Biznes korxonalarining talabalarni amaliyot, stajirovka, loyiha ishlari, startaplar va dual ta'lim jarayonlariga keng jalb etishi universitet-biznes hamkorligining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bunday hamkorlik orqali talabalar nazariy bilimlarini real ish jarayonida qo'llash, kasbiy tajriba orttirish va mehnat bozori talablariga mos amaliy ko'nikmalarni shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ayniqsa, talabalarni korxonalarning real loyihalariga jalb qilish ularda muammoni aniqlash, mustaqil qaror qabul qilish, jamoada ishlash va innovatsion yechimlar ishlab chiqish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Startap loyihalarini va dual ta'lim orqali talabalarda tadbirkorlik, tashabbuskorlik va biznes jarayonlarini boshqarish kompetensiyalari shakllanadi. Natijada biznes subyektlari o'z ehtiyojlariga mos kadrlarni tayyorlash imkoniyatiga ega bo'lsa, universitet talabalarining bandligi va raqobatbardoshligi oshadi hamda ta'lim jarayonining mehnat bozori bilan integratsiyasi kuchayadi.

Korxonalarning universitetlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashi universitet-biznes hamkorligining muhim iqtisodiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Bunda biznes subyektlari universitetlarning ilmiy-tadqiqot ishlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida grantlar ajratishi, aniq buyurtma asosida ilmiy tadqiqotlarni moliyalashtirishi, laboratoriya jihozlari bilan ta'minlashi, iqtidorli talabalar uchun stipendiyalar joriy etishi hamda istiqbolli startap loyihalariga investitsiyalar kiritishi mumkin. Bunday moliyaviy hamkorlik universitetlarning byudjetdan tashqari moliyaviy resurslarini kengaytirish bilan bir qatorda, ilmiy tadqiqotlarning amaliy yo'naltirilganligini kuchaytiradi va biznesning real ehtiyojlari asosida yangi innovatsion ishlanmalar yaratish imkonini beradi. Natijada «biznes mablag'i → ilmiy tadqiqot → innovatsion ishlanma → amaliyotga joriy etish → iqtisodiy samara» mexanizmi shakllanib, universitet va biznes o'rtasida o'zaro manfaatli hamkorlikning moliyaviy asosi mustahkamlanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, universitet-biznes hamkorligining samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillar o'zaro bog'liq xususiyatga ega. Xususan, institutsional, moliyaviy, inson kapitali, infratuzilmaviy va huquqiy omillar hamkorlik uchun zarur shart-sharoitlarni shakllantirsa, bozor omili yaratilgan innovatsion ishlanmalarning amaliy va iqtisodiy natijadorligini belgilab beradi. Raqamli infratuzilma axborot almashinuvi va masofaviy hamkorlik imkoniyatlarini kengaytirsa, ishonch va ochiqlikka asoslangan tashkiliy madaniyat hamkorlikning uzoq muddatli va barqaror bo'lishini ta'minlaydi universitet-biznes hamkorligini rivojlantirishda alohida bir omilga emas, balki mazkur omillarning o'zaro uyg'unlashgan tizimiga asoslangan yondashuvni shakllantirish maqsadga muvofiq (1-jadval).

1-jadval
Universitet-biznes hamkorligiga ta'sir qiluvchi omillar¹

Omillar	Mazmuni	Ta'siri
Institutsional	Texnologiyalar transferi markazlari	Yuqori
Moliyaviy	Qo'shma tadqiqotlarni moliyalashtirish	Yuqori
Inson kapitali	Olimlar va biznes mutaxassislari	Yuqori
Infratuzilma	Laboratoriya, texnopark, inkubator	Yuqori
Huquqiy	Intellectual mulk va shartnomalar	Yuqori
Bozor	Innovatsion mahsulotga talab	Juda yuqori
Raqamli	Ma'lumot va platformalar	O'rtacha yuqori
Madaniy	Ishonch va ochiqlik	Yuqori

OECD tadqiqotlarida ham universitet-biznes hamkorligining samaradorligini ta'minlashda institutsional salohiyat, tashqi manfaatdor tomonlarni universitet boshqaruvi va innovatsion jarayonlarga jalb etish, raqamli texnologiyalardan foydalanish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash hamda bilim va texnologiyalar almashinuvini rivojlantirish muhim omillar sifatida qayd etilgan [7]. Mazkur yondashuv universitetlarning ilmiy salohiyatini biznesning amaliy ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish, ilmiy natijalarni amaliyotga joriy etish va innovatsion faoliyatning iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun zarur institutsional shart-sharoitlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari universitet-biznes hamkorligida muayyan ijobiy o'zgarishlarga qaramay, ilmiy natijalarni amaliy faoliyatga samarali transformatsiya qilishga to'sqinlik qilayotgan qator tizimli muammolar saqlanib qolayotganini ko'rsatadi.

Birinchi muammo universitet va biznes maqsadlarining o'zaro farqlanishi. Universitet faoliyatida ilmiy maqolalar, patentlar, dissertatsiyalar va yangi ilmiy natijalar muhim ko'rsatkichlar sifatida qaralsa, biznes uchun innovatsiyaning amaliy va iqtisodiy natijasi ustuvor hisoblanadi. Xususan, biznes subyektlari uchun narx, sifat, tezkorlik, foydalilik va bozor talabi asosiy mezonlar hisoblanadi. Shu sababli ilmiy tadqiqot natijasi yuqori ilmiy qiymatga ega bo'lgan holatda ham, agar u korxonaning aniq ehtiyojini hal qilmasa yoki bozor talablariga moslashtirilmagan bo'lsa, uni amaliyotga joriy etish qiyinlashadi. Demak, universitetda yaratilayotgan ilmiy mahsulotni shakllantirish jarayonida biznesning real texnologik va bozor ehtiyojlarini inobatga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchi muammo tijoratlashtirish kompetensiyalarining yetarli darajada shakllanmaganligi. Universitet olimlari muayyan texnologiya yoki ilmiy ishlanmani yaratish bo'yicha yuqori salohiyatga ega bo'lishi mumkin, biroq uni bozorga olib chiqish uchun zarur bo'lgan biznes-model ishlab chiqish, bozorni tahlil qilish, mahsulotni narxlash, marketing strategiyasini shakllantirish, investitsiya jalb qilish va potensial xaridorlar bilan muzokara olib borish kabi kompetensiyalar har doim ham

¹ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

yetarli emas. Natijada ilmiy ishlanma yaratilgan bo'lsa-da, uning tijoratlashtirish bosqichiga o'tishi kechikishi yoki umuman amalga oshmasligi mumkin. Shu nuqtai nazardan, universitetlarda texnologiyalar transferi ofislari, innovatsiya va tijoratlashtirish markazlarining professional salohiyatini oshirish, ularni biznes va investorlar bilan bog'lovchi institutsional mexanizm sifatida rivojlantirish zarur.

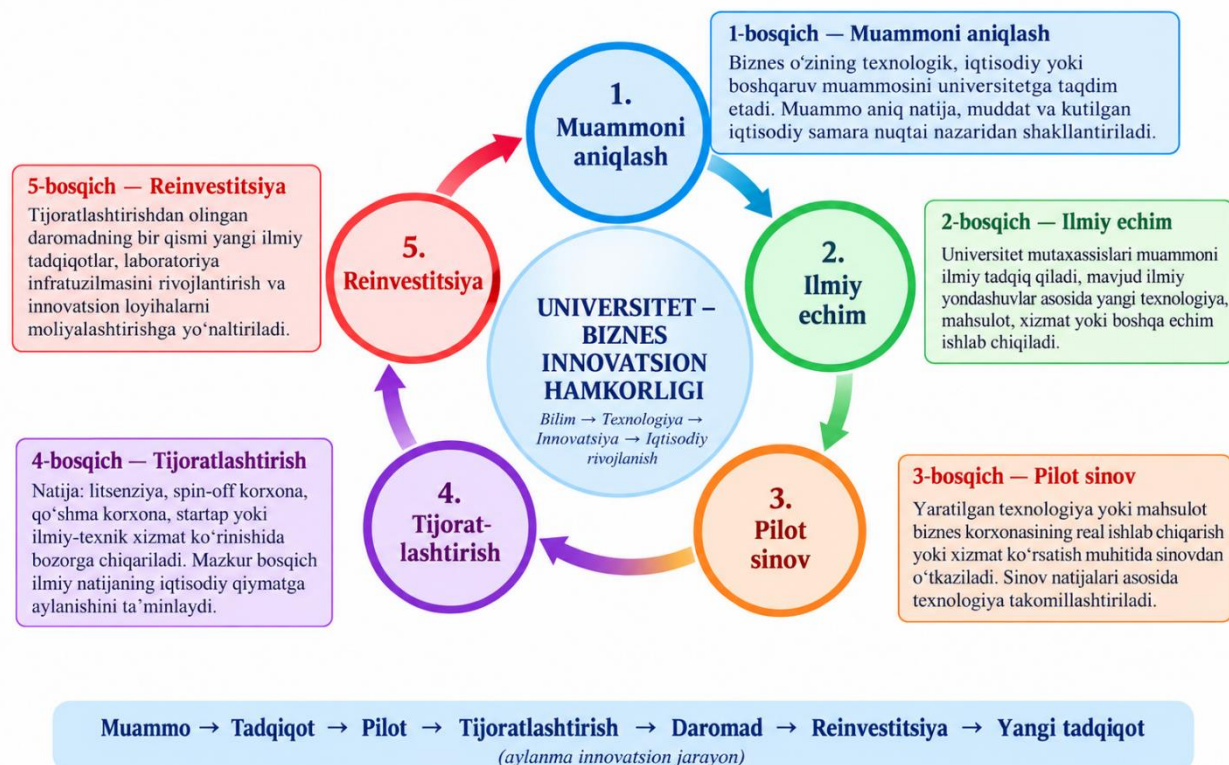
Uchinchi muammo intellektual mulk huquqlarini aniq belgilash bilan bog'liq masalalar. Universitet-biznes hamkorligi asosida yaratilgan ilmiy ishlanmaning kimga tegishliligi, patentlash huquqi, texnologiyadan foydalanish shartlari, litsenziya to'lovlari va tijoratlashtirishdan olinadigan daromadlarni taqsimlash tartibi hamkorlik boshlanishidan oldin aniq belgilab qo'yilishi lozim. Aks holda, ilmiy natija yaratilgandan keyin uning huquqiy maqomi va undan olinadigan iqtisodiy manfaatlar bo'yicha kelishmovchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Shuning uchun qo'shma tadqiqot shartnomalarida intellektual mulk huquqlari, texnologiyaga egalik qilish, litsenziyalash va daromadlarni taqsimlash mexanizmlarini oldindan belgilash hamkorlik barqarorligining muhim sharti hisoblanadi.

To'rtinchi muammo kichik va o'rta biznes subyektlarining moliyaviy va tashkiliy imkoniyatlari cheklanganligi. Yirik korxonalar universitetlar bilan qo'shma ilmiy-tadqiqotlarni moliyalashtirish, maxsus laboratoriya ishlarini buyurtma qilish va yuqori malakali mutaxassislarni jalb etish uchun nisbatan katta imkoniyatlarga ega. Kichik va o'rta biznes subyektlari uchun esa ilmiy-tadqiqot ishlarini moliyalashtirish, laboratoriya sinovlarini o'tkazish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish muayyan moliyaviy va ma'muriy xarajatlarni talab qiladi. Bu esa ularning universitetlar bilan uzoq muddatli hamkorlikka kirishishini cheklashi mumkin. Shuning uchun kichik biznes uchun soddalashtirilgan hamkorlik mexanizmlari, vaucherli moliyalashtirish, qo'shma grantlar, laboratoriya xizmatlariga imtiyozli kirish va standartlashtirilgan shartnoma mexanizmlarini joriy etish maqsadga muvofiq.

Mazkur muammolar universitet-biznes hamkorligida "ilmiy natija yaratish"dan "ilmiy natijani iqtisodiy qiymatga aylantirish" gacha bo'lgan zanjirda uzilishlar mavjudligini ko'rsatadi. Shu bois hamkorlikni faqat qo'shma tadqiqotlar bilan cheklamasdan, "biznes ehtiyoji, qo'shma tadqiqot, pilot sinov, texnologiyalar transferi, tijoratlashtirish, iqtisodiy samara" tamoyili asosida tashkil etish universitet innovatsion faoliyati samaradorligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi (1-rasm).

Xorijiy tajribalar tahlili universitet-biznes hamkorligini samarali tashkil etishda bir qator muhim institutsional va tashkiliy tamoyillar mavjudligini ko'rsatadi. Birinchidan, ko'plab universitetlarda Technology Transfer Office yoki unga o'xshash professional vositachi tuzilmalar faoliyat yuritib, ilmiy ishlanmalarni aniqlash, intellektual mulkni himoya qilish, litsenziyalash, biznes hamkorlarni topish va texnologiyalarni bozorga olib chiqish jarayonlarini muvofiqlashtiradi. Ikkinchidan, biznes universitetga faqat ilmiy mahsulot buyurtmachisi sifatida emas, balki innovatsion jarayonning to'laqonli hamkori va ishtirokchisi sifatida qaraladi. Bu yondashuv qo'shma tadqiqotlar, pilot loyihalar, texnologiyalar transferi va innovatsion mahsulotlarni birgalikda yaratish imkonini kengaytiradi. Uchinchidan, talabalar startaplari, biznes-inkubatorlar, akseleratorlar va universitet huzuridagi innovatsion

markazlar zamonaviy innovatsion ekotizimning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bunday institutlar talabalar va yosh tadqiqotchilarning ilmiy g'oyalarini biznes g'oyalariga aylantirish, ularni bozorda sinovdan o'tkazish va investitsiya jalb qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. To'rtinchidan, ilmiy xodimlarning innovatsion faolligi nafaqat ilmiy natijalar, balki tijoratlashirilgan ishlanmalar, patentlar, litsenziyalar, startaplar va biznes bilan qo'shma loyihalar uchun moddiy hamda nomoddiy rag'batlantirish mexanizmlari orqali qo'llab-quvvatlanadi [8].

1-rasm. Universitet-biznes innovatsion hamkorligining 5 bosqichli aylanma modeli¹

OECDning HEInnovate yondashuvida ham universitetning tadbirkorlik va innovatsion salohiyati institutsional boshqaruv, tashqi manfaatdor tomonlarni jalb qilish, raqamlashtirish, ta'lim-tadqiqot-innovatsiya o'rtasidagi sinergiya va bilim almashinuvi bilan uzviy bog'liq holda qaraladi [9]. Mazkur yondashuv universitetning faqat ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasasi emas, balki hududiy innovatsion va iqtisodiy rivojlanishning faol ishtirokchisi sifatidagi rolini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Xorijiy tajriba, mavjud muammolar va tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida universitet-biznes hamkorligini kuchaytirish uchun quyidagi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmni joriy etishni taklif etamiz:

1. Universitetda "Innovation & Technology Transfer Office"ni tashkil etish. Mazkur tuzilma universitetning ilmiy salohiyati va biznes ehtiyojlari o'rtasidagi asosiy bog'lovchi bo'g'in vazifasini bajarishi lozim. Uning asosiy vazifalariga biznes

¹ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

buyurtmalarini qabul qilish va ularni ilmiy jamoalarga yetkazish, universitetda mavjud ilmiy ishlanmalar va texnologiyalarni biznes subyektlariga taqdim etish, patentlash va litsenziyalash jarayonlarini tashkil etish, investorlarni izlash, startup va spin-off loyihalarini qo'llab-quvvatlash hamda texnologiyalarni bozorga olib chiqish jarayonini muvofiqlashtirish kiradi.

2. "Biznes muammolari banki"ni shakllantirish. Har bir korxona o'z faoliyatida hal qilinishi zarur bo'lgan texnologik, iqtisodiy, boshqaruv yoki boshqa amaliy muammolarni yagona elektron bazaga kiritish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Universitet olimlari esa mazkur muammolar asosida ilmiy-tadqiqot loyihalarini shakllantirishi mumkin. Natijada ilmiy tadqiqot mavzulari real biznes ehtiyojlari bilan bevosita bog'lanadi.

3. Universitetning "Research Marketplace" platformasini yaratish. Ushbu raqamli platforma universitet va biznes o'rtasidagi axborot almashinuvini ta'minlovchi yagona elektron maydon vazifasini bajaradi. Platformada universitet olimlarining profillari, ilmiy ishlanmalar, patentlar, laboratoriya imkoniyatlari, ilmiy-texnik xizmatlar, mavjud texnologiyalar va biznes subyektlarining buyurtmalari joylashtiriladi. Bu mexanizm biznesga zarur ilmiy salohiyatni tez topish, universitetga esa potensial hamkorlar va buyurtmalarni aniqlash imkonini beradi.

4. Biznesning universitet ilmiy laboratoriyalariga investitsiya kiritishini rag'batlantirish. Korxonalar tomonidan universitet laboratoriyalarini zamonaviy jihozlashga investitsiya kiritish mexanizmini rivojlantirish maqsadga muvofiq. Bunda biznes subyekti laboratoriya jihozlari yoki tadqiqot infratuzilmasiga mablag' kiritishi, universitet esa belgilangan shartlar asosida ushbu korxonaga laboratoriya xizmatlari, tadqiqot va sinov imkoniyatlarini taqdim etishi mumkin. Bu yondashuv bir vaqtning o'zida universitetning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va biznesning ilmiy-tadqiqot xarajatlarini optimallashtirishga xizmat qiladi.

5. Ilmiy xodimlarni innovatsion faoliyat natijalari asosida rag'batlantirish. Universitet olimlarining innovatsion faolligini oshirish uchun tijoratlashtirilgan ilmiy ishlanmalardan olingan daromadning belgilangan qismini ularning mualliflariga yo'naltirish mexanizmini joriy etish taklif etiladi. Bunda rag'batlantirish patent olish, litsenziya shartnomasi tuzish, texnologiyani ishlab chiqarishga joriy etish, startup tashkil etish yoki biznes bilan qo'shma innovatsion loyihani amalga oshirish kabi aniq natijalarga bog'lanishi lozim.

Mazkur mexanizmning asosiy xususiyati shundaki, universitetning ilmiy salohiyati, biznesning amaliy ehtiyoji va moliyaviy imkoniyatlari yagona innovatsion tizimga birlashtiriladi. Bu esa ilmiy ishlanmalarning amaliyotga joriy etilishini tezlashtirish, universitetning qo'shimcha daromad manbalarini shakllantirish va biznesning innovatsion faolligini oshirish imkonini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, universitet-biznes hamkorligi zamonaviy innovatsion iqtisodiyotda oliy ta'lim muassasalarining missiyasini amalga oshirishning muhim mexanizmi ekanini ta'kidlash mumkin. Universitetda yaratilgan ilmiy natijaning iqtisodiy qiymati uning bozorga chiqishi va amaliyotda qo'llanilishi bilan

yanada ortadi. Shu sababli universitetning innovatsion faoliyatini baholashda ilmiy maqolalar va patentlar bilan bir qatorda tijoratlashtirish, texnologiyalar transferi, biznes mablag'lari, spin-off kompaniyalar va yaratilgan ish o'rinlari ham muhim indikatorlar sifatida qaralishi lozim.

Shu bilan birga, universitet-biznes hamkorligini yanada kuchaytirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- har bir oliy ta'lim muassasasida texnologiyalar transferi va tijoratlashtirish bo'yicha professional ofis tashkil etish;
- biznes korxonalarining texnologik va iqtisodiy muammolarini birlashtiruvchi “Biznes muammolari banki”ni yaratish;
- universitetlarning innovatsion faoliyati uchun yagona KPI tizimini joriy qilish;
- tijoratlashtirilgan ilmiy ishlanmalar mualliflarini moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish;
- universitet-biznes qo'shma laboratoriyalarini tashkil etishni kengaytirish;
- talabalar startaplarini korxonalar bilan integratsiya qilish;
- universitetlar tomonidan ko'rsatiladigan ilmiy-texnik xizmatlar bozorini rivojlantirish;
- kichik va o'rta biznes subyektlari uchun universitet innovatsion infratuzilmasidan foydalanishning soddalashtirilgan mexanizmlarini joriy qilish;
- universitetlarning innovatsion faoliyatini hududiy iqtisodiyot ehtiyojlari bilan bog'lash;
- universitet-biznes-davlat hamkorligi asosida hududiy innovatsion klasterlarni rivojlantirish.

Universitet-biznes hamkorligini memorandumlar soni bilan emas, yaratilgan innovatsion mahsulot, jalb qilingan investitsiya, tijoratlashtirilgan texnologiya, yaratilgan ish o'rni va olingan iqtisodiy samara bilan baholash maqsadga muvofiq. Shu asosda universitetlar ta'lim va ilmiy tadqiqot markazidan tadbirkorlik va innovatsiyalar markaziga, biznes esa faqat ish beruvchi emas, balki ilmiy tadqiqot va innovatsiya jarayonining strategik hamkoriga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Rybnicek R., Königsgruber R. What makes industry-university collaboration succeed? A systematic review of the literature. *Journal of Business Economics*, 2019, Vol. 89, pp. 221-250. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11573-018-0916-6>
2. Moon H., Mariadoss B.J., Johnson J.L. Collaboration with higher education institutions for successful firm innovation. *Journal of Business Research*, 2019, Vol. 99, pp. 534-541. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0148296317303491>
3. Huang M.H., Chen D.Z. How can academic innovation performance in university-industry collaboration be improved? *Technological Forecasting and Social Change*, 2017, Vol. 123, pp. 210-215. <https://ideas.repec.org/a/eee/tefoso/v123y2017icp210-215.html>

4. Ostergaard C.R., Drejer I. Keeping together: Which factors characterise persistent university-industry collaboration on innovation? *Technovation*, 2022, Vol. 111, 102389.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S016649722100170X>

5. Bertolotti A., Johnes G. Efficiency in university-industry collaboration: an analysis of UK higher education institutions. *Scientometrics*, 2021, Vol. 126, pp. 7679-7714. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11192-021-04076-w>

6. OECD. University-Industry Collaboration: New Evidence and Policy Options. OECD Publishing, Paris, 2019.

https://www.oecd.org/en/publications/university-industry-collaboration_e9c1e648-en.html

7. Benchmarking Higher Education System Performance. https://www.oecd.org/en/publications/benchmarking-higher-education-system-performance_be5514d7-en/full-report/component-11.html

8. HEInnovate: Encouraging entrepreneurship through higher education. <https://www.oecd.org/en/about/programmes/skills-for-smes-and-entrepreneurs/heinnovate-encouraging-entrepreneurship-through-higher-education.html>

9. Perkmann M., Tartari V., McKelvey M. et al. Academic Engagement and Commercialisation: A Review of the Literature on University-Industry Relations. *Research Policy*, 2013, Vol. 42, No. 2, pp. 423-442. <https://research.cbs.dk/en/publications/academic-engagement-and-commercialisation-a-review-of-the-literat>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:
Ingliz tili muharriri:
Rus tili muharriri:
Musahhih:
Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Karimova Shirin Zoxid qizi
Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, sentabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 362/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**